

Unionsmötet i Kalmar 1397.

I.

Sommaren 1397 kom drottning Margareta med sin systerdotterson, den unge konung Erik till Kalmar. Ett stort möte var sedan länge beramat¹. Rådgivare och män från olika trakter av de tre nordiska rikena strömmade på drottningens kallelse till.

Två dokument, båda förvarade i unionskonungens arkiv, lämnar underrättelse om vad som försiggick vid mötet.

Det älsta av dessa dokument är utfärdat av sextiosju biskopar och prelater, riddare och svenner, »vår herres konung Eriks och hans tre konungarikens, Danmarks, Sveriges och Norges, rådgivare och män». Dokumentet är daterat Kalmar fredagen efter S:t Knuts, konungens och martyrens dag, den 13 juli. Det är på pergament. Samtliga de sextiosju utfärdarna har beseglat med sina underhängande sigill. På baksidan läses med en kanslihand från Erik av Pommerns tid: »Hwre alle thry rikens radh lowedhe min herre troscap i Kalmarne, tha han wardh kronadh, oc at thesse III rike skole bliue til samen vnder hanum».

Wy Jacop oc Hinric, med Gudz nadh j Lund oc j Vpsala erchebiscopa, Pæther aff Roschilde, Knwt aff Lyncøpink, Tetz aff Odhens, Thordh aff Strengenæs, Bo aff Arws j Jutland, Thorstan aff Skara, Niels aff Westeraros j Suerike, Pæther aff Burglum, Hæming aff Wexsiø oc Jønes af Orkænø, aff samme nadh biscope, Arent, prouest j Oslo, Anders, domprouest j Vpsala, Oleff Pant, dæken j Roschilde, Brunnolff, domprouest j Skara, oc mes-

¹ Hansereces se I: 4, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 405; Sv. trakt. II, 659.

tær Pæther Lykke, erkediern j Roschilde, Karl aff Toftæ, Jønes Anderssøn, Steen Beyntssøn, Erengisl Nielssøn, Jønes Rwt, Thure Beyntssøn, Michel Rwt, Arwith Beyntssøn, Folmar Jæcopssøn, Niels Yuerssøn, Algut Magnussøn, Anders Jæcopssøn, Jønes Duwe, Magnus Hakonssøn, Prithern van Podbusc, Johan Scarpenbergh, Pæther Basse, Otte Jenessøn, Philpus Karlssøn, Johan Olefssøn, Biørn Olefssøn, Hannes van Podbusc, Karl Karlssøn, Jon Jæcopssøn, Pæther Nielssøn aff Agarh, Niels Ærengislssøn, Jønes Nielssøn aff Awentzbergh, Jæcop Axelssøn, Stig Auessøn, Sorte Sconing, Abram Broderssøn, Axel Pætherssøn, Magnus Munk, Berneke Skinkel, Amund Bolt, Goute Ericssøn, Jon Martenssøn, Jon Darre, Alff Harelssøn, Endrith Erlandzson, Gulbrand Ellingsøn, Hakon Top, Giorth Giorthssøn, Syuart Bolt, Thoralt Syuartssøn oc Jon Hinricssøn, riddere, Axel Kætilssøn, Karl Karlssøn, Gotzscale Beyntssøn oc Aslac Byornssøn, suenæ, wor herræs koning Erics oc hans thry konungzrikes Danmarks, Suerikes oc Norghe radhgeueræ oc men, met andre flere biscope, prelate, riddere oc suenæ, som j thisse thry konungzrike Danmark, Suerike oc Norghe bygge oc bo, kennes thet openbarlicæ j thettæ wort opne breff for alle thom, som nw æræ oc hær efter komme scule, at efter thet at fornempde wor kærste herræ konung Eric hafuer wærit j alle thisse forscifne thry konungzrike Danmark, Suerike och Norghe oc j huart thoræ synderlicæ ær til foren aff Gudz nadhe wnfongen oc taken met kerlich, goth-wilghe oc samthykke alles thisse thry rikis inboendes mens, bothe biscope, prelate, klærke oc ridderscap oc menygheet, til wor oc alles thoræ oc thisse thry koningxrikis rætæ herræ oc koning, oc aff thy at thet war suo skeet j Gudz nafn, som fore screfuet star, tha hafue wi alle fornempde met flere thisse rikes men efter alle thisse fornempde thry koningxrikis inboendes mens, bothe biscopes, prelates, klerkes, ridderscaps oc menigheetz radh, gothwilghee oc samthycet oc wppa alles thisse thry rikis weghnæ nw hær j Kalmarn wpa sancte Trinitatis søndach, som nw nest war, nær warit oc fulbordhet fornempde wor herræs koning Erics krunilse, tha han aff Gudz nadhe krunith warth j nafn Fadhers oc Søns oc then Helghe Andz at wææ oc at blifue met Gudz hielp een krunith koning ouer alle thisse thry koningzrike Danmarc, Suerike och Norghe met allæ the werdicheet oc ræticheet, som een krunith koning aff alder hafuer tilburt oc bør at hafuæ bothe aff andelich oc aff wærelt weghne. Nw mæthæn Gudh och wi oc alle the j thisse fornempde rike hafuæ suo giort oc samthycet j alle modæ, som fore screfuet staar, oc fornempde wor herræ koning Eric j suo modæ for wor rætæ herræ oc kruneth koning i Gudz hedher anamet oc wnfonget hafue til oc ouer thisse thry koningerike

Danmarc, Suerike oc Norghe at wææ oc blifuæ, tha wilghe wi alle aff thisse thry rike gøæ fornempde wor herræ met troscap oc kærlich alt thet oss bør wor rætæ herræ oc krunith koning at gøæ, oc han gøe widh oss alle som hanom bør at gøe; oc om slot, feste, land oc læn oc om al stykke, e huat thet helzt heder eller ær, som fornempde wor herræ koning Eric oc hans modher modhersøster, wor nadighe frwe drottning Margarete oss til trot hafue oc en hær efter til tro, ther wilghe wi oc alle aff thisse fornempde rike suo widher gøæ bothe j thoræ lifuende liiff oc suo efter thoræ døth, som the hafue oss til trot oc æn hær efter til tro, oc som wi wilghe suare oc wææ bekende bothe for Gudh oc men. Framdelis, Gudh lône wor kæræ frwe drottning Margareta alt got; hwn hafuer suo nær oss wærit oc met oss om gouget j thisse thry koningzrike oc thisse fornempdæ rike suo forstondet, thet wi alle, som j thisse fornempde rike bygge oc bo, henne engte skylde. Gudh gifue henne hymmerike for thet, hwn hafuer met oss om gouget oc nær oss wæret, oc wi thakke henne gerna for alt got; oc med Gudz hielp at allæ thisse forscifne stykke oc artikele scula stadighe og faste blifue, som fore scrifuet star, j Gudz nafn, og til mere beuaringh alle thisse forscifne stykke oc artikele, tha hafue wi alle fornempde met wilghe oc witscap ladet woræ jncigle hengis for thetta breff, som gifuet oc screfuet ær j Kalmarn efter wor Herres fødhelse thusende thry hundrith half-femtæsyntughu wpa thet sywndæ aar then fredach, som næst war efter sanctæ Knwtz dach, som koning war oc martir ¹.

I detta dokument, kröningsdokumentet av den 13 juli 1397, tillkännager utfärdarna, att sedan konung Erik i värt-dera av de tre konungarikena Danmark, Sverige och Norge undfått och tagits till herre och konung, utfärdarna jämte flera rikenas män med allas godvilja och samtycke på de tre rikenas vägnar S:t Trinitatis söndag, den 17 juni, i Kalmar fullbordat konung Eriks kröning till konung över de tre konungarikena. De försäkrar, att de alla av dessa tre riken vill göra honom med troskap och kärlek allt det dem bör sin rätte herre och krönte konung att göra. »Och han göre mot oss alle som honom bör att göra». I fråga om slott, fästen, land och län och allt, som konung Erik och drottning Margareta dem tilltrott och härefter tilltror, förklarar de vidare,

¹ Sv. trakt. II, 500 ff.; Norges gamle Love II: 1 a, 28 ff.

att de och alla av de tre rikena vill så handla som de dem tilltrott och än härefter tilltror. De bekänner slutligen, att drottningen på sådant sätt när dem varit och umgåtts med dem i dessa tre konungariken och så förestått rikena, att »vi alle, som i desse förnämnde riken bygga och bo, henne intet skylla». Och tacke vi »henne gerna för allt gott».

Sammanfattar man vad detta dokument innehåller, fördelar sig sålunda innehållet efter två linjer. Å ena sidan kungöres konung Eriks kröning och avges troskapsförsäkran till den nye unionsmonarken. Å andra sidan beviljas i tack-samhet full ansvarsfrihet åt drottning Margareta.

Det andra dokumentet från Kalmar är daterat S:t Margaretas dag 1397. Dagen, tidigare förlagd till den 13 juli, var vid 1300-talets slut som regel i Norden den 20 i samma månad. Dokumentet antages härröra från sistnämnda dag. Det anger i korroboratio såsom beseglare ärkebiskoparna av Lund och Uppsala, biskoparna av Roskilde och Linköping, fem svenska och fyra danska riddare, prosten i Oslo och tre norska riddare, inalles sjutton personer. Endast tio av dessa har emellertid beseglat, alla svenskarna, tre av danskarna, ingen norrman. Brevet är på papper. Sigillan har påtryckts under texten, ehuru de i korroboratio anges som hängande. Felskrivningar, rättelser, rasurer förekommer. På baksidan läses med samtida hand: »Huru thet war talet i Kalmarn». Med andra ord: huru det där var avtalat.

[*Publikatio:*] Allæ the thettæ breff höræ eller se eller höræ, suo wel thom ther nw æræ som hær efter komme sculæ, scal thet witerliet waræ, at [*narratio:*] efter thet at allæ thisse thry rike Danmarc, Suerike oc Norghe met en ræt endrecht oc sæmyæ oc kerlich oc gothwilghæ huars rikesens om sich oc met radh oc fullbordh oc samthykke høghbørne förstynne, wor nadighe fru drotning Margretæ, oc met allæ thryggæ rikesens gothwilghæ oc fulkomlicæ samthycet, biscope oc klerkæ, ridderæ oc swenæ oc ganze oc menæ rikesens almughæ j huort riket om sich, war høghboren oc werdich første, wor nadighe herræ koning Erik til en ræt herræ oc koning taken, walder oc wnfongen ouer alle thisse thry riken, sidhen wpa sancte Trinitatis søndach nw war j nafn Fadhers oc Söns oc then Helghe Andz hær j

Kalmarn efter allæ rikesens gotho manne samthycet oc radh, bothe klerkæ oc leeghmen, krunether oc j koningxlich stol setter ouer thisse thry koningxrike met then werdichet, som bothe j andelich oc j wærltztlich stykke en ræt krunith koning til bør at besidiæ oc wæra ouer thisse thry koningxrike Danmarc, Suerike oc Norghe, [*dispositio:*] tha war her j for:de tymma oc stadh en stadhelich oc wbrydelich sæmye, fridh oc forbindning halneth, deythingeth oc ænd met radh oc samthykke then for:de wor herres koning Erics oc then for:de wor fru drotning Margretes oc met en ræt endrecht oc samthykke alle rikesens radhgeuere oc men aff alle thry koningxriken fullbordhet j thenne modæ, som her efter fölgher.

1. Først at nw scule thisse thry riken hafue thenne koning, som ær koning Eric, j hans lifdaghe, oc sidhen ewinnelicæ scule thisse thry riken en koning hafue oc ey flere ouer alle thry riken, suo at riken aldre at scilias meer, om Gudh wil. Sidhan efter thenne koningxens lifdaghæ scal en koning ouer al thry riken weliaes oc takes oc ey flere, oc scal engte et riket en koning takæ eller welghæ her efter wtan met fulborlich samthykke oc endrecht allæ thrygge rikenæ. Gifuer oc Gudh thenne koning søn eller thom, efter hanom kommæ, en søn eller flere, tha scal en til koning weliaes oc takas ouer al thry riken oc ey flere; the andre brøthråe worthe met annet herscap belente oc bethenkte j riken, oc døttre, om han thom faar, tha gøre ther om efter thy, som laghen wt wiser, oc jo en aff koningxsøner, om Gudh wil, at tha noken til ær, at thisse thry riken hanom weliaes, oc han blifue koning oc ey flere, som fore er sacht. Kæn oc koningen barnløs frafalle, thet Gudh forbyudhe, at tha rikesens radhgeuere oc men en annen weliaes oc takæ, then thom Gudh gifuer til nadhe, ther the efter theræ bestæ samwit oc the witæ for Gudh rætist oc skellixt oc riken nytttest wæra, met en ræt samdirect alle thrygge rikenæ, oc at engin sich her amot setter eller annet j dragher, wtan som fore screfuit star.

2. Oc sculæ alle thry koningxriken j en samdirect oc kerlich blifue oc wæra, suo at engte et scal sich fran thet annet draghe met noken twædirect eller syndran, wtan huat thet enæ wpa gar entich met orlogh eller met andre wtensche manne afæktan, thet scal thom wpa ga alle thry, oc huort thera annet behelpelicht wæra met al troscap oc al macht, thoc suo at huort riket blifuer widh syn lagh oc ræt, oc koningen efter thy, hanom bør at hafue.

3. Framdeles scal koningen styræ oc radhæ met sit rike i Danmarc om hws oc feste, lagh oc dom efter thy, som ther ær lagh oc ræt, oc koning ægher oc bør at göra, suo oc j Suerike oc j Norghe efter theræ lagh oc ræt, oc koning ther ægher oc

bør at göræ; oc draghes engin lagh eller ræt wt aff eet riket oc wt j annet, the ther ey før hafuæ warit logh eller ræt, wtan koningen oc huort riket blifue widh syn lagh oc ræt, som fore er sact, oc huort bør at blifue.

4. Kan thet oc suo wortha, at a noket et aff thisse rike orlogh eller hærsceyold wpa styrter, huilket et thoræ thet helzt kan worthe, tha scule the andre tw riken, nar koningen eller hans embitzmen wpa hans wegne thom til sigher, met macht oc al troscap thet riket til hielp oc werghe komme, huart thom worther til sact, entich til land eller watn, oc scal huort et riket thet annet til hielpe kommæ oc waræ, som ther til bør, wtan alt arct, thoc suo, at huor et riket eller bathe tw thet enæ til hielp komme, tha scal man j thet riket thom met spisan oc kost oc fodher aff rikesens embitzmen thera nøthorft forese oc bæring, oc scipe, at landet oc almughen ey forderuet worther; en om thoræ thienisto løn, scadhe oc fenxel eller annet, thet suo til rörir, ther stonde koningen thom fore, oc ey rikesens embitzmen eller almughe ther om quelæ eller a talæ then tidh. Oc ther riken all eller noket theræ orlogh a styrter aff wtensec hær, tha scal sich ther engin met hielperæthe take eller werghe, at han engin thienist plictigh ær wtan til syt eghit landemære; thet hafuom wi alle ouer gifuet oc samthycet, at en woræ scal then annen hielpe oc følghe j huilket rike thes nødh gørs, for then sculd at al thry riken æræ nw oc worthe scule wnder en koning oc herræ oc blifue som et rike.

5. Hær met scule alle feydhe oc twædrecht, som mellom riken her til aff longe forlidhnæ tymæ warit hafue, næther legges oc aldre mer wppas eller wp draghes, oc aldre mer et rike orloghe wpa thet annet oc engte thet wp draghe, ther orlogh eller wsæmye ma aff komme, wtan blifue alle som eet rike wnder en koning, som fore er sact. Oc scal huor man, høgher oc lagher, widh ræt oc lagh blifue oc sich nøghe lade j lagh og ræt, oc met engin døthfeydhe eller annen wræt eller høgmod noken then annen forthrykke eller wforrætæ then, ther mindræ formæ; wtan alle scule ræthes Gudh oc wor herra koningen, oc alle stonde hans budh efter thy, som til bør, oc hans embitzmen, the han til setter wpa synæ wegne, oc ræte ouer thom, som her amot bryde.

6. Worther oc noken j noket riket fridhløs eller biltogher eller forflictogher j annet rike for syn rætæ brut, tha scal han suo wel i thet enæ rike wara fridhløs som j thet andræ, oc scal hanom engin heyne eller forsuare, wtan huor han worther a talæther oc a kerther, ther scal man ouer hanom rætæ efter thy, som han brut hafuer oc ræten til sigher.

7. Item om nokræ deythingen eller ærende worthe wpedhe eller om talit met fræmethe herræ eller stædher eller thoræ budh till wor herra konigen, j huilket rike han tha ær stedder, tha hafue han oc hans radh, the tha nær æræ stedde, jo nokra aff huort riket, thes macht, huat han oc the ther om gøre oc ende wpa thisse thry rikes wegne, huat guthelixt oc skellixt oc nyttelixt ær til wor herra konigens oc thisse thry rikes gagn.

8. Item scal man al thisse forscrefne stykke oc article suo gøre oc holde som fore screfuet star, oc thom suo wt thydhe oc menæ, at thet wardher Gudh til hedher oc wor herra koningen oc riken til gagn oc gotho oc fridh, oc at huor lade sich nøghe j lach oc ræt; oc wore thet suo, at noken wore, som her amot wilde gøre, at alle the aff thisse rike hielpe wor herra koningen oc hans embitzmen, som han ther til setter, met godh tro oc al macht thet at styræ oc ther ouer at rætæ efter thy, som ræt ær oc ther widher bør.

9. Framdeles scal wor fru drotning Margretæ styræ oc besidia, radhe oc beholde j henne lifdaghe whindrit met al koningxlich ræt, engte wnden taket, efter henne wilghe alt thet, som henne fader oc henne søn henne wnte oc gafue i thoræ lifuende liff oc j thoræ testament, oc suo j Suerike henne morghengaue oc annet, thet rikesens men j Suerike hafue met henne ouer enæ dræghet oc samthycet, at hwn beholde scal; suo oc henne morghengaue j Norghe oc thet henne herræ koning Hakon oc henne søn koning Oleff henne ther wnt oc gifuet hafue bothe j thoræ lifuende liff oc j thoræ testament, oc et mughelict testament at göræ efter sich oc thet at holde, thoc suo at landen oc slotten komme igen frij oc wmbuoren til koningen, nar hwn dør, wtan suo mange pæninge oc gotz, som hwn mughelica bort gifuer j syt testament, som fore er sact, aff thetta forscrefne, som henne ær botho gifuet oc wnt, at thet stadicht oc fast blifuer oc holdes, oc huat hwn hafuer alle redho til foren fran sich antworthet eller gifuet eller bort guldet eller lent j thisse thry koningxrike j Gudz hedher oc henne wene oc thienere, at thet oc blifuer stadicht oc fast efter thy, som thet er giort, oc at koningen oc rikesens men j thisse thry koningxrike hielpe henne thetta forscrefne at besidia oc beholde oc beskyrme oc werghe oc at heynæ j goth tro j henne lifdaghe wtan arct, om thet nødh gørs. Wille ok nokræ henne j thisse forscrefne stykke wforrætæ eller henne her i amot at gore, arghæ eller hindræ i nokræ modæ, tha wille j (3: wi) i goth tro met al macht wære henne ther j behelpelike at scipe henne ræt ouer thom, som thet gøre, oc wne wi henne, at hwn ma takæ Gudh

til hielp, oc thom, henne hielpe wilghæ, at sta ther amot oc werghæ sich wforwit.

[Korroboratio:] Til mere beuaring alle thisse forscrefne stykke, at the seule stadighe, faste oc wbrydelicæ blifue ewinnelica met Gudz hielp oc j alle mode oc met alle article, som fore screfuet star, oc at breff sculæ gifues wppa perkman screfne, tw aff huart rike, suosom ær Danmarc, Suerike oc Norghe, ludende j alla modæ oc met allæ artikele, som hær fore screfuet star, oc sculæ incigles met wor herræ koningens oc wor fru drotningens oc rikesens radz oc mens oc køpstæthes jncigle aff huort af thisse thry rike Danmarc, Suerike oc Norghe oc at alle thisse stykke æræ suo talædhe oc ende, oc at the j alle modæ suo fuldraghes oc fulkommes oc blifue sculæ, som fore screfuet star, tha hafuom wi Jæcop oc Hinric aff Gudz nadh erchebiscop j Lund oc j Wpsalæ, Pæther oc Knut met samma nadh i Roskilde oc i Lyncopunk biscopæ, Karl aff Toftæ, Jønes Andersson, Sten Beyntsson, Jønes Rut, Thure Beyntsson, Folmar Jacopsson, Erengisl, Pæther Nielsson aff Agarth oc Alft Magnusson, riddere, Arent, prouest j Oslo, Amund Bolt, Alft Harilsson og Goute Eriksson, riddere, ladit wora incigle met goth wilghæ henges for thettæ breff. [Datering:] Scriptum Kalmarn anno Domini m^occc^oxc^o septimo die beate Margarete virginis etc.¹

Dokumentet av den 20 juli 1397, själva det ryktbara unionsbrevet från Kalmar, är klart och i alla delar logiskt avfattat. Det kungöres däri, att efter det att konung Erik i de tre rikena Danmark, Sverige och Norge, i vart rike för sig, blivit tagen, vald och undfången till rätt herre och konung, sedan på S:t Trinitatis söndag i Kalmar efter alla rikenas gode mäns samtycke och råd blev krönt och satt i konungslig stol, blev på förenämnda timma och plats en stadig och obrytlig sänja, frid och förbindning avhandlad, dagtingad och ändad med konungens och drottning Margaretas råd och samtycke och fullbordad med alla rikenas rådgivares och mäns från de tre konungarikena rätta endräkt och samtycke. Villkoren kodifieras därefter, artikel för artikel. De faller i två avdelningar, båda i korrespondens med de två avdelningarna i

¹ Sv. trakt. II, 563 ff.; Norges gamle Love II: 1 a, 32 ff. — Paragraftecken tillsatta i enlighet med den senare publikationen.

kröningsdokumentet. Den första avdelningen gäller konungen och regementet. Det avhandlas däri successionsordningen inom de tre rikena, dessas inre styrelse och förhållande till varandra och till utlandet. Den andra avdelningen gäller drottning Margareta. Den fastslår hennes ställning ifråga om de gods, besittningar och rättigheter, som tillkommer henne. Beseglarna sigillerar till mera bevaring, att alla stycken skall stadiga, fasta och obrytliga bliva, dokumentet utfärdas i ny, närmare angiven form och alla de föreskrivna artiklarna, för vilkas riktighet beseglarna går i borgen, så fulldragas, fullkomnas och bliva, som det står skrivet i det föregående.

De två dokument, som här återgetts och till sitt huvud-innehåll markerats, utgör själva den grundval, på vilken en rekonstruktion av händelserna i Kalmar sommaren 1397 alltid måste vila. Men en sådan rekonstruktion är först möjlig efter lösningen av en serie olikartade problem. Dessa problem knyter sig till dokumentet av den 20 juli, unionsbrevet.

Problemen är sedan länge ställda. De lösningar, som getts, har utfallit i vitt skilda riktningar.

II.

Unionsbrevet från Kalmar blev först tillgängligt för forskningen, då Arild Huitfeldt fann det i det danska Rigsarkivets gömmor och 1603 offentliggjorde det i andra delen av sitt krönikeverk. För Huitfeldt existerade ännu inga problem. Han såg i brevet vad en flyktig betraktelse väl närmast anger det vara: en fullgiltig statsakt, på vilken unionen mellan de tre nordiska rikena vilade. Denna uppfattning blev i århundraden den allmänt erkända. Lagerbring och Suhm delade den. Den godtogs utan vidare ännu så sent som 1841 av Carl Friedrich Dahlmann i hans Geschichte von Dänemark.

Redan långt tidigare hade emellertid en mera kritisk inställning kommit till synes. Man möter denna i en avhandling av Carl Fredrik Georgii: Historia foederum Sveciam

inter et Daniam. Stycket om unionsbrevet, förbisett av samtiden, trycktes i Uppsala 1773¹.

Georgii avhandling är skriven utan tillgång till originalbrevet. Följaktligen har författaren för sin kritik kunnat finna utgångspunkter endast i själva texten. Det slog honom, att medan inte mindre än sextiosju rådgivare och män från de tre rikena beseglat kröningsdokumentet av den 13 juli 1397, unionsbrevet, daterat några dagar senare, den 20, utfärdats av endast sjutton stormän, bland dem sju svenskar. Någon fullmakt för de sjutton omnämnes inte. Georgii ansåg båda dokumenten lika betydelsefulla. Under sådana omständigheter uttalade han misstanken, att unionsbrevet inte vunnit mötesdeltagarnas bifall; man har, menade han, fått tiggas sig till de sjuttons och nöjt sig med hoppet att senare förvärva de andras. Denna misstanke fann Georgii ytterligare styrkt. Drottning Margareta var enligt hans mening unionens tillskyndare; det visar sig också, att inte mindre än fem av svenskarna var hennes närmaste anhängare. Väl sant, att det i ingressen till brevet säges, att överenskommelsen blivit sluten med samtycke av konungen, drottningen och de tre rikenas rådgivare och män. Men orden är för Georgii inte bevisande; har förhållandena varit som han förmenar, är det just de ord man behövt som ett slags inledning. Själva huvudargumentet för sin uppfattning hämtade emellertid Georgii från annat håll. Enligt brevet, säger han, skall sex brev, lika lydande med det föreliggande, givas och beseglas av konungen, drottningen och rikenas råd och män och köpstäderna i vart och ett av de tre rikena och av dessa två i original givas åt vart rike. Detta har aldrig skett. På grund härav är enligt Georgii brevet att betrakta endast som ett första utkast, en grundritning till pakten, beroende av vederbörandes vidare bekräftelse. Genom denna bekräftelse skulle det hela högtidligen ha ratificerats. När bekräftelsen uteblivit, saknar vad man överenskommit om varje förbindande kraft. Man kan i detta fall lika litet tala om ett rättsligt

¹ S. 81 ff.

och formenligt fördrag som när det gäller överenskommelser, träffade av legater, innan furstarna ratificerat det överenskomna.

Kristian Erslev har om denna Georgii framställning uttalat, att dess grunder är lagda på ett så förvirrat och oriktigt sätt, att redan detta förklarar, att ingen godtagit hans mening¹. Uttalandet låter sig inte vidhålla. I själva verket hade Georgii för första gång självständigt ställt och klart fattat unionsbrevets problem. Han hade därtill sökt lösa det skarpt logiskt.

Två grundåskådningar har i det följande gjort sig gällande. Den ena knuten till Caspar Paludan-Müllers namn, den andra till Olof Simon Rydbergs.

Paludan-Müllers ståndpunkt möter i hans avhandling från 1840: *Observationes criticæ de foedere inter Daniam, Sveciam et Norvegiam auspiciis Margaretæ reginæ icto*². Avhandlingen nämner Georgii som en forskare, vilken både på ett rikigare sätt sett mycket och haft ett säkrare omdöme om personer och händelser än de flesta andra danska och svenska forskare. Vid en närmare granskning visar det sig också, att Paludan-Müllers eget huvudargument vilar på alldeles samma grund som Georgii: unionsbrevets föreskrift om de sex breven. Hans slutsats utfaller lika: ett brev utan den bindande auktoritet, som ensamt hade tillkommit de offentliga akter, som senare skulle utfärdas med godkännande av de tre folken. Vid sidan härav ger emellertid Paludan-Müller också en ny och självständig karaktäristik av själva unionsbrevet. För Georgii hade beseglarna av detta brev beseglat ett utkast till en överenskommelse, som var beroende av vederbörandes vidare bekräftelse. Enligt Paludan-Müller har de inte ens gjort detta. Vad de gjort har endast varit, att de i egenskap av trovärdiga män lämnat intyg om de villkor för en rikenas förening, som de visste tidigare ha blivit fastställda i Kalmar. Dessa villkor har endast muntligt

¹ Aarb. for nord. Oldkyndighed 1889, s. 105.

² 103, 63 ff., 49 ff.

överenskommit mellan konungen, drottningen och rikenas rådgivare och män, och det är hos Paludan-Müller liksom också hos Georgii tvivel, ifall de verkligen riktigt återgivits. Brevet är för Paludan-Müller ingenting annat än ett vittnesbörd, ett *testimonium*. Och detta *testimonium* har i sin yttre form en gestaltning, som närmare karaktäriserar detsamma. Paludan-Müller är den förste forskare, som haft själva originalbrevet under ögonen. Han konstaterar, att detta brev är på papper, inte på pergament, inte, som texten anger, med underhängande, utan med påtryckta sigill. Och dessa sigill är till antalet endast tio, trots det att sjutton personer anges som beseglare och samtligas sigill mycket väl hade kunnat få plats under texten. Beseglingen är därtill verkställd utan omsorg, skriften vårdslösad och bekajad med fel, som rättats eller fått stå orättade kvar. Paludan-Müllers karaktäristik av unionsbrevet kan sammanfattas: ett vittnesbörd om en muntlig överenskommelse, föreliggande endast i ett bristfälligt beseglat, vårdslöst avfattat koncept.

Man frågar sig: varför blev unionsbrevet aldrig brakt i slutgiltig föreskriven form? Paludan-Müller söker lösa problemet med förklaringen, att överenskommelsen, motsatt vad Georgii menat, till äventyrs inte i alla delar vunnit drottning Margaretas gillande.

Den till Olof Simon Rydbergs namn knutna grundåskådningen i fråga om Kalmarbrevet är framlagd 1883 i Sveriges traktater¹ och i hans avhandling: »Om det från unionsmötet i Kalmar år 1397 bevarade dokumentet rörande de nordiska rikenas förening», tryckt 1886². Senare har Rydberg gjort polemiska inlägg mot Kristian Erslev i spörsmålet³.

Rydberg skiljer sig i sin uppfattning av brevets karaktär både från Georgii och Paludan-Müller. För Rydberg är brevet varken det första utkastet till pakten, beroende av vederbörandes vidare bekräftelse, eller endast ett vittnesbörd om

en muntlig överenskommelse. De sjutton utgör på det hela taget de förnämsta bland de på mötet i Kalmar närvarande representanterna för vart och ett av de tre rikena; de har utsetts med särskilt avseende på denna representation. Brevet är från början avsett att vara varken mer eller mindre än själva det officiella dokumentet för mötets i Kalmar beslut i unionsfrågan och därmed att äga all den förbindande kraft, som detta beslut i sig självt kunnat äga. De sex utskrifterna, som skulle tagas efter brevet, är enligt Rydberg beslutna av mötet och endast ett slags promulgationsakter, själva åtgärden en kansliåtgärd. Men är nu också verkligen brevet unionens normal- och fundamentalakt? Brevets yttre skick ensamt, menar Rydberg, lägger inte hinder i vägen härför. Så mycket mera avgörande är däremot beseglingen. Före Rydberg kände man inte, vilka av utfärdarna, som de åtryckta tio sigillen under texten tillhörde. Rydberg har bindande uppvisat detta: samtliga svenskar, sju till antalet, tre av de sex danskarna, ingen enda av norrmännen har beseglat. De kontrakterande är enligt Rydberg de tre rikena representerade av de sjutton. Endast en av kontrahenterna har sålunda beseglat fullständigt, en annan alldeles inte. Under sådana omständigheter måste beseglingen vara ogiltig som bekräftelse av akten. Brevet, i vilket det inte ens lämnats plats för de fyra norrmännens sigill, blir därmed det avgörande beviset för att man inte lyckats komma till enighet i Kalmar. Brevet är självt ett fallet förslag.

Spörsmålet varför de sex breven aldrig blev utskrivna är därmed av sig självt ute ur sagan: den statsakt, som skulle promulgeras, hade ingen giltighet. Norrmännen var orsak därtill. Men i likhet med Paludan-Müller gör Rydberg gällande, att man utom med norrmännens vägran även har att räkna med drottning Margaretas obenägenhet för en unionsöverenskommelse så utformad som den föreliggande. Han finner det rent av antagligt, att en överenskommelse mellan drottningen och de norska prelaterna legat bakom vad som skedde.

Den forskning rörande unionsbrevet, som framträtt vid

¹ II, 563 ff.

² Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitetens Akademiens handlingar, N. F. 11: 1.

³ Sv. Hist. tidskr. 1890, s. 313 ff., 1891, Bil.

sidan av Paludan-Müllers och Rydbergs, bygger med en eller annan ny iakttagelse och ny synpunkt i all huvudsak på dessas. Två forskare är här särskilt att nämna: Kristian Erslev och Absalon Taranger.

För Erslev är unionsbrevet liksom för Paludan-Müller endast ett vittnesbörd om det avtal — ett avtal mellan de tre rikena — som nämnes i detta; avtalet anser han emellertid vara avsett att »ratificeras» genom de sex brev, som skulle utfärdas. I anslutning till Paludan-Müller, men vida skarpare än denne och Rydberg gjort, har Erslev betonat, att villkoren i unionsbrevet inte skulle ha varit efter drottning Margaretas sinne; orsaken till att överenskommelsen aldrig förverkligades skall främst ha legat hos henne. Rydbergs iakttagelser om vilka som beseglat godtages; norrmännen skall emellertid först under själva beseglingen ha undandragit sig, men då i samförstånd med Margareta. Detta norrmännens undandragande finner Erslev högst betänkligt, trots det att brevet endast skall vara ett vittnesbörd. Han stannar vid det svävande slutomdömet, att man torde kunna uppställa goda grunder för brevets giltighet och goda grunder emot¹. Taranger åter har i sin edition av brevet i Norges gamle Love påvisat en tidigare obeaktad rasur. Han har därtill inträtt för Rydbergs uppfattning av brevets karaktär och rubricerar detta som en carta; strängt juridiskt sett skall denna carta ha förpliktat endast de sjutton utfärdarna, inte rikena. I enlighet med Paludan-Müller understryker han, att de sex breven utgör de egentligt rättsförpliktande akter, genom vilka varje rike slutligt skulle förplikta sig gentemot vart och ett av de två andra. Det är, enligt Taranger, Erslevs förtjänst att ha ställt de sex breven i deras rätta ljus².

¹ Aarb. for nord. Oldkyndighed 1889, s. 101 ff.; 1891, s. 346 ff.; Sv. Hist. tidskr. 1891, Bil. — Tidigare hade Erslev uttalat sig i Dronning Margrethe, 225 ff.

² Norges gamle Love II: 1 a, 35; Forhandlinger paa det femte nordiske filologmöde, 58 ff. Jmfr Tarangers avvikande framställning från senare tid i Norges Historie III: 1, 211 ff. — I fråga om unionsbrevet se för

Undersökningarna om unionsbrevet har från de skilda utgångspunkter, som tagits, genomförts med sällsynt skärpa. Mening står mot mening. Alla försök till en sammanjämkning torde vara uteslutna.

III.

En undersökning av unionsbrevet från Kalmar måste främst inriktas på att fastlägga brevets diplomatariska karaktär.

Det första som därvid är av vikt är brevets rent yttre beskaffenhet. Brevet är, såsom tidigare framhållet, på papper. Det har, såsom textens uttryck om de hängande sigillerna visar, varit avsett att överföras på pergament. Enligt all vedertagen sed inom dåtidens kanslier hade detta också påfordrats. Överförandet har aldrig skett. Själva texten visar felskrivningar, rättelser och rasurer; beseglingen är ofullständig. Det hela är numera så utrett, att man utan vidare torde kunna draga slutsatsen, att brevet endast är ett koncept, ett direkt och ofullständigt beseglat koncept.

Unionsbrevets yttre beskaffenhet är värd särskild uppmärksamhet. Den medeltida statsakten utmärkes av minutiös noggrannhet såväl ifråga om materialets beskaffenhet som utskrivningens felfria gestaltning. Denna noggrannhet var i rikskanslierna alldeles självfallen. Den saknas i unionsbrevet. En statsakt av den utomordentliga betydelse som detta brev kan redan på grund av sin bristfälliga yttre beskaffenhet inte värdesättas högre än som en rent preliminär handling.

När det gäller att gå vidare ifråga om unionsbrevets diplomatariska karaktär, har man närmast att jämföra brevets allmänna formelstruktur med formelstrukturen i likartade diplomer från samma och närliggande tid. Jämförelsematerialet erbjuder därvid en speciell grupp diplomer, som förekommer runt om inom de områden utanför Norden, från vilka man på förhand har att vänta ett starkt inflytande på

övrigt Emil Hildebrands rec. i Sv. Hist. tidskr. 1884, s. XXVI ff., och K. H. Karlssons rec. i Nordisk tidskr. 1884, s. 265 ff., bemötta av Rydberg i Handlingar etc. N. F. 11: 1, 67 ff.

kanslierna här: Nord- och Västtyskland samt Nederländerna. Även inom olika delar av Norden själv möter flera exempel på diplom tillhörande samma grupp.

Diplomarten var vid tiden för unionsbrevets tillkomst ännu under utveckling. Som exempel på denna i dess grunddrag kan tjäna följande traktat mellan Sverige och Skåne 1381, bevarad i det för ärkebiskop Magnus av Lund med flera utställda exempläret:

[*Publikatio:*] Witerlikit se thet allom mannom, ther nu æræ ellæ æpter komæ, at [*dispositio:*] aret æpter Gudz byrdh millesimocclxxx oc a forsto areno then sundaghen i fastone, som kallæs dominica passionis, war thenne daghthingæn bigrepen, fuldraghin oc wissath mellom høghboren oc weldoghæn førstæ, herræ konung Albrecht i Swerike ok hans ganzkæ menæ rike etc. a enæ sidho oc werdoghom herræ oc fadher meth Gudh ærkebiscop Magnus i Lund, herræ Tuuæ Galen, gyælkær, oc herræ Holmger Gregorsson, riddare, Thorkil Niclisson oc Axel Kætillsson, swenæ, oc menlikæ ganzkæ landit i Skane etc. a andræ sidhonæ i swadana mato, som hær æpter sigx. Først skal thet etc. Ther næst etc. [*Korroboratio:*] Alla thennæ forskrifnæ articul oc hwar theræ særdelis vm sich lofwom wi, som hær æpter næfnæs a ganzka rikesins weghna i Swerike oc aldra therra, som ther i boo, oc aldra thera, som ther hald hafwa, swa som Boo Joonson, drotzæte i Swerike, Steen Bendicsson, marsk, etc., och lofwom thet alle forskrifne meth sampnathæ hand til thes fœrnæmpda hedherlikæ fadher oc herra ærkebiscops Magnusæ i Lund etc. troa hand etc. fasta oc vbrutlikæ halda vtan alla arghæ list i alla mato, som før ær sakt. Til alla thesse forskrifnæ artiela høghre bewaringh æra waar insighle hær foræ kommin. [*Datering:*] Datum et actum Skænyngæ anno et die prenotatis¹.

De diplom, om vilka här är fråga, utgör en egenartad utformad grupp av fördragsdokument. Invokatio saknas ofta, intitulatio alltid. En publikatio inleder gärna omedelbart. På denna kan en kortare eller längre narratio följa. Själva dokumentets centrala del, dess dispositio, specificerar, gärna med angivande av ort och tid eller endera, de fördragsslutande parterna och utgöres till sin huvuddel av flera eller

¹ Sv. trakt. II, 451 ff.

färre punktvis uppsatta artiklar, innehållande de bestämmelser, i vilka själva fördraget är sammanfattat. Korroboratio och datering avslutar. Den förra med den besegling, om vilken den stadgar, fullbordar fördragshandlingen.

Unionsbrevet från Kalmar hör hemma i det här givna sammanhanget. En publikatio inleder. Det följer därpå en nog så vidlyftig narratio om Eriks val och kröning till konung över de tre nordiska rikena. I själva dispositio anges tid med ort för överenskommelsen: S:t Trinitatis söndag i Kalmar. Det omtalas vidare, att överenskommelsen, rubricerad som sämjan, friden och förbindningen, avhandlats, dagtingats och ändats med konung Eriks och drottning Margaretas råd och samtycke och fullbordats med en rätt endräkt och samtycke av alla rådgivare och män från de tre konungarikena. Villkoren, punktvis uppsatta, återges. Omedelbart därpå följer före den avslutande dateringen en korroboratio. Enligt denna sker beseglingen bland annat till mera bevaring, att de föreskrivna styckena med alla artiklar skall stadiga, fasta och obrytliga bliva.

Överensstämmelsen mellan unionsbrevet och de här beaktade dokumenten torde vad beträffar de allmänna dragen i formelstrukturen vara tydlig. Unionsbrevet är en akt av bestämd diplomatarisk art: ett fördragsdokument.

Man frågar sig: mellan vilka parter har detta fördrag slutits? Mellan de tre nordiska rikena, är den hävdvunna uppfattningen. Men fördraget nämner inte dessa som parter. De parter som nämnes är helt andra: konungamakten, representerad av konungen och drötningen, samt de tre rikenas rådgivare och män. Dessa två parter nämnes på det i fördragsdokumenten vanliga stället i dispositio; deras och endast deras samtycke till överenskommelsen framhålles. Att unionsbrevet också verkligen dokumenterar ett fördrag mellan just dessa parter, framgår av själva villkoren i brevet. De parter, som här binder varandra, är just dessa. Konungen och rikenas rådgivare och män binder varandra ifråga om successionsordningen; de senare binder konungen ifråga om regementet; bådadera binder varandra ifråga om ri-

kenas inbördes förhållanden och förhållandet till utlandet och bindes i sin ordning till förpliktelser gentemot drottning Margareta. Även drottningen bindes. I allt detta uppträder rikenas rådgivare och män inte som de enskilda rikenas, utan som en sluten enhet. Denna enhet är i unionsbrevet markerad även utanför punkterna. Enheten, som rådgivarna och männen representerar gentemot konungamakten, är de tre nordiska rikena.

De synpunkter, som här med utgångspunkt i formelstrukturens allmänna drag invunnits, är av grundläggande betydelse. Utan att fasthålla unionsbrevets natur av fördrag och de maktkonstellationer, mellan vilka detta fördrag slutades, når man ingen rätt förståelse av unionsbrevet. Fördraget är inte en överenskommelse mellan de nordiska rikena. Vad som kodifieras i brevet är ett fördrag mellan konungamakten och de tre rikenas rådgivare och män, med andra ord och i rent medeltida anda: ett härskarfördrag. Men i och med det att båda parterna binder varandra i detta, uppdrager och grundfäster de samtidigt den inbördes statsordningen mellan rikena.

Vid sidan av överensstämmelserna saknas inte divergenser mellan unionsbrevet och de dokument, som formellt tjänat som förebild för detsamma. Divergenserna är tvärtom starkt framträdande. De gäller till en början unionsbrevets allmänna avfattning¹.

Fördragsdokument av den speciella art, som här avses, är hållna i objektiv avfattning. Denna objektiva avfattning brytes vid strängt iakttagande av regeln endast i korroboratio av en subjektiv. Unionsbrevets inledande publikatio är objektiv; detsamma gäller självfallet dateringen. Men redan i narratio och fortsättningsvis i dispositio lider på flera ställen den objektiva avfattningen intrång. I narratio möter pro-

¹ Typiska exempel på denna avfattning för äldre tid i Sv. trakt. II, 451 ff. (1381 se ovan), 493 ff. (1392), III, 4 ff. (1410), 26 ff. (1412), 31 ff. (1417), 269 ff. (1458). För yngre tid i Danmark-Norges traktater, utg. af L. Laursen, I, 38 ff. (1525), 54 ff. (1526), 69 ff. (1528), 71 ff. (s. å.), 138 ff. (1533), 143 ff. (s. å.), 147 ff. (s. å.), 197 ff. (1534), 200 ff. (s. å.) o. s. v.

nominet »vår» knutet en gång till drottning Margaretas titel och en gång till konung Eriks. Samma pronomen »vår», knutet till samma titlar, återfinnes på sex ställen i dispositio. Det användes här dessutom i två av artiklarna pronominet »vi».

Denna unionsbrevets avfattning, växlande mellan objektiv och subjektiv, visar, att det fördragsdokument, som brevet är, måste vara ett ensidigt utställt fördragsdokument. Den subjektiva avfattningen är här utslagsgivande. »Vår» och »vi» kan aldrig åsyfta både konungamakten och rådgivarna och männen i de tre rikena, endast de senare. Till yttermera visso säges i unionsbrevet, att fördraget fullbordats endast av dessa. Men härav följer, att brevet efter färdigställandet måste för fördragets konstituerande från början ha varit avsett att utväxlas mot därtill svarande diplom av konungen och drottningen eller också och snarare att brevet skolat erhålla en ytterligare korroboratio av konungen och drottningen och utskrivas i så många exemplar, att parterna efter beseglingen kunnat taga var och en sitt¹. Konungen och drottningen var i full besittning av sin maktställning. Denna maktställning reglerades fördragsenligt i mycket väsentliga delar genom unionsbrevet. Det är uteslutet, att regleringen utan konungens och drottningens besegling kunnat bli bindande för dessa².

¹ Jmfr Sv. trakt. II, 655 ff.

² Rydberg har (Handlingar etc. N. F. 11: 1, 14 f., Sv. trakt. II, 568 ff.) gjort gällande, att konung Erik och drottning Margareta såsom suveräner gemensamma för de tre rikena 1397 inte kunnat vara kontraherande, utan blott givit sitt samtycke till överenskommelsen mellan rikena och hänvisar i detta sammanhang till föreningsakten i Bergen 1450 mellan Danmark och Norge. Denna akt är utskriven i två exemplar, det ena i Rigsarkivet i Köbenhavn, det andra i Riksarkivet i Oslo; den är tillkommen, som det heter, med konungens råd, vilja och samtycke, men utfärdad och besegrad endast av de två rikenas i Bergen närvarande riksråd.

Rydberg har här inte beaktat å ena sidan mellan vilka parter unionsöverenskommelsen 1397 slutits, å den andra att unionsakten av 1450, sådan den föreligger, aldrig kan ha varit bindande för Kristiern I, som vid dess utfärdande redan var konung av Danmark och av Norge, med mindre han be-

En granskning av den subjektivt avfattade korroboratio och själva beseglingen för vidare i divergenserna mellan unionsbrevet och de här ifrågavarande fördragsdokumenten.

Korroborerande hade regelrätt i det föreliggande brevet bort vara rådgivarna och männen från de tre rikena. Brevets korroboratio uppför emellertid såsom beseglade endast ett färre antal personer. Medan i korroboratio till kröningsdokumentet, utställt den 13 juli 1397, inte mindre än sextio-sju personer, nämnda i sin egenskap av rikenas rådgivare och män, upptages såsom beseglare och i själva verket även beseglat, är antalet i unionsbrevet från den 20 i samma månad enligt dess korroboratio jämnt femtio personer mindre, endast sjutton. I och för sig behöver det självfallet inte i detta mindre antal ligga något oformligt: de sjutton kunde mycket väl vara uppförda i unionsbrevets korroboratio såsom ombud för samtliga principaler, rikenas rådgivare och män. Detta är emellertid, såsom redan Georgii framhållit, inte fallet. De sjutton anges i korroboratio inte besegla å rikenas vägnar, såsom i dylikt fall var bruket. De är inte ens uppförda i den egenskap de alla hade, såsom rikenas rådgivare och män. Till namnen är endast fogade titlarna ärkebiskop, biskop, prost, riddare. Saken kompliceras ytterligare genom den faktiska beseglingen. Av de sjutton har endast tio beseglat. Och medan de sjutton visar sig utgöras både av danska, svenska och norska riksråd, återfinnes bland de tio ingen enda av de norska.

Ett är tydligt. De tio liksom de sjutton uppträder i brevet utan något som helst bemyndigande att utföra den handling de utför.

Vi resumerar. Unionsbrevet är endast ett koncept på papper. Detta koncept har med betydelsefulla divergenser koncipierats efter mönstret av en viss art fördragsdokument. Fördraget är avsett som ett fördrag mellan å ena sidan konungamakten, representerad av konungen och drottningen,

seglade. De bevarade två exemplaren av denna akt är tydligen ensidigt utställda fördragsdokument, som utfärdarna tillställt Kristiern I såsom konung av Danmark och konung av Norge.

å den andra de under ett samlade tre nordiska rikenas rådgivare och män. Konceptet innehåller det exemplar av fördraget, som skulle utställas av de senare, rikenas rådgivare och män. Den rent preliminära handlingen har emellertid aldrig renskrivits och överförts på pergament. Den har i stället själv beseglats. Beseglarna, inskränkta från sjutton i korroboratio till tio vid den faktiska beseglingen, beseglar inte såsom befullmäktigade ombud. De utgöres av personer tillhörande endast två av de tre rikenas rådgivare och män.

Unionsbrevets säregna diplomatariska karaktär torde med det här sagda vara klarlagd. Konsekvenserna är betydelsefulla.

För Paludan-Müller och Erslev var brevet ett vittnesbörd, avgivet av trovärdiga män. Det står utan vidare fast, att det diplomatariskt inte är något vittnesbörd. Brevet är en akt, genom vilken ett beslut är ärnat att efter beseglingens räckvidd fullbordas. För Rydberg var brevet, när man bortsåg från beseglingen, unionens verkliga normal- och fundamentalakt, kontrakterad med konungens och drottningens samtycke mellan de tre rikena genom de sjutton. Det står lika fast, att brevet, om också en verklig akt, inte kan vara vad Rydberg vill. Brevet är kontrakterat mellan andra parter än han anger — mellan konungamakten och rikenas rådgivare och män — och det är inte, även bortsett från beseglingen, unionens normal- och fundamentalakt, då ingen av de fördragsslutande parterna representeras av de sjutton. Det följer därav, att unionen inte heller, som Rydberg förmenar, kan ha gått överstyr, då dessa sjutton vid beseglingen inskränktes till tio. Det har i själva verket varit rätt så likgiltigt, om de sjutton från de tre rikena eller de tio från de två beseglat. Unionsbrevet skulle under alla omständigheter ha saknat gällande kraft såsom urkundsmässig kodifikation av det fördrag, om vilket det handlar. Det hade för att åga en sådan kraft måst beseglas av samtliga rådgivare och män i de tre rikena eller av sjutton eller tio som fullmyndiga ombud för dessa. Men därtill hade också för fördragets förverkli-

gande på ett eller annat formenligt sätt krävt besegling även av den andra parten: konungen och drottningen.

Mot bakgrund av den nya diplomatariska ståndpunkt, som vunnits, faller förståelse över tvenne uttalanden av vikt i unionsbrevet.

Enligt brevet skall unionsöverenskommelsen ha avhandlats, daglingats, ändats och i sin mån fullbordats i Kalmar S:t Trinitatis söndag, den 17 juni, 1397. Att överenskommelsen verkligen varit före vid detta tillfälle kan inte betvivlas. Men endast en urkundsmässigt skriftfästad överenskommelse är fullbordad, med andra ord av gällande kraft. Regeln är för den tid det här gäller utan undantag. Och unionsöverenskommelsen var ännu inte fullbordad den 20 juli, unionsbrevets datum¹. Uttalandet i unionsbrevet, att detta skett redan fem veckor före brevets datum, är historiskt under inga omständigheter riktigt. Det är som liknande uttalanden i akter av detta slag endast en mer eller mindre grundad fiktion, vars förvandling till verklighet avhänger av beseglingens art och dess verkställande.

Samtidigt faller även förståelse över en stipulation i unionsbrevets korroboratio, som i detta sammanhang ännu inte berörts: stipulationen om de sex brev, som skulle utfärdas och beseglas. Unionsbrevet beseglas enligt stipulationen utom till bevaring av själva artiklarna i brevet även till bevaring, »att brev skole givas uppå pergament skrevne, tu av vart rike, såsom är Danmark, Sverige och Norge, lydande på alla sätt och med alla artiklar, som här före skrevet står, och skole inseglas med vår herre konungens och vår fru drottningens och rikenas råds och mäns och köpstäders insegel av vart av desse tre riken Danmark, Sverige och Norge». Brevet beseglas därutöver och i omedelbart sammanhang med det föregående också till bevaring »att alle desse stycken äre så avtalade och ändade och att de på alla sätt så fulldragas och fullkomnas och bliva skole, som före skrevet står».

¹ Jmfr nedan s. 207.

För Erslev var de här nämnda två breven av vart rike, alltså sammanlagt sex, ratifikationer av det muntliga avtal i Kalmar, om vilket unionsbrevet enligt honom bär vittnesbörd. Påståendet är diplomatariskt orimligt: ett muntligt avtal, om vilket det endast föreligger ett vittnesbörd, kan omöjligt ratificeras. Rydberg åter såg i breven ett slags promulgationsakter, i deras utfärdande en enkel kansliåtgärd, besluten av det samlade mötet i Kalmar. Men denna kansliåtgärd har aldrig varit besluten av det samlade mötet — det framgår alldeles tydligt av unionsbrevets korroboratio, jämförd med punkterna i dispositio, vilka ingenting känner om de sex breven, att inte mötet, utan de sjutton beslutit åtgärden. För övrigt: promulgationsakter av den art Rydberg åsyftar kan endast komma ifråga, då det beslut, som skall promulgeras, är ett beslut av gällande kraft. Något sådant har med unionsbrevets korroboratio och utan parternas tillfyllestgörande besegling aldrig kunnat åstadkommas. Sammanhanget med de sex breven måste vara ett annat.

Redan Georgii lade, då det gällde frågan om unionsbrevets giltighet, själva huvudvikten vid de sex breven. Mot bakgrunden av den bevisföring, som här givits, ter sig detta som ofrångåeligt. De sjutton går i korroboratio för egen del i borgen för att vad man överenskommit om i Kalmar verkligen är de artiklar, som kodifierats i unionsbrevet, men också för att överenskommelsen skall fulldragas och fullkomnas på sätt som står föreskrivet. Det ligger däri — vad inte nog kan understrykas — att enligt de sjuttons egen mening ingen fulldragen och fullkomnad överenskommelse förefanns. De sjutton förklarar sig därmed själva inkompetenta att genom sin besegling förvandla unionsbrevet till en statsrättsligt giltig urkund. Men samtidigt ikläder de sig genom stipulationen om de sex breven positivt förpliktelsen av en lösning. Fulldragandet och fullkommandet skall ske på sätt, som står föreskrivet. Sättet är oförtydligt: genom de sex breven.

Stipulationen i unionsbrevets korroboratio blir på detta sätt själva hjärtpunkten i denna. Och för den bevisföring,

som getts i det föregående, är den avgörande. Den sluter beviskedjan. Den avslöjar, att unionsbrevet och därmed unionsöverenskommelsen även av de närmaste vederbörande betraktades såsom statsrättsligt ogiltig. Den fastslår, att det efter dessa vederbörandes uppfattning var en nödvändighet, att unionsöverenskommelsen för sitt förverkligande beseglas såväl av konungen och drottningen som av rikenas rådgivare och män, därtill också, ehuru på grund av deras statsrättsliga ställning väl inte på samma sätt nödvändigt, av köpstäderna.

Unionsbrevets korroboratio fixerar antalet brev, som skulle beseglas, till sex. Vilken har orsaken till just detta antal varit?

Erslev och efter honom alla andra, även Rydberg, har gjort gällande, att de sex breven skulle utväxlas mellan de tre nordiska rikena; vartdera riket skulle erhålla ett brev av vartdera de två andra. Satsen är bestickande, men kan inte vara riktig. Den förutsätter, att unionsöverenskommelsen var en överenskommelse mellan de tre rikena. Men unionsöverenskommelsen var ett fördrag mellan konungamakten och rikenas rådgivare och män, och vid all utväxling av traktater gäller alltid utväxlingen de traktatslutande parterna. Fördelningen måste i följd härav ha varit avsedd att ske på annat sätt. Meningen måste ha varit, att konungen och drottningen skolat erhålla de tre breven, ett av vartdera riket, de andra tre, också ett av vartdera riket, tillkomma rikenas rådgivare och män. Med andra ord: de av konungen, drottningen och riksrådet (jämte köpstäderna) i Danmark beseglade två breven har skolat fördelas på de två fördragslutande parterna inom detta rike, sak samma äga rum med de svenska och norska breven inom Sverige och Norge. Anordningen har varit betingad därav, att breven först kunde komma att utfärdas efter mötet i Kalmar, och att de lokala förhållandena då gjorde ett gemensamt uppträdande av rikenas rådgivare och män omöjligt.

Den undersökning av unionsbrevet, som här företagits, har lett till ett slutresultat lika märkligt som underligt:

unionsbrevet utmynnar i enlighet med denna i en korroboratio, med vilken det fördrag unionsbrevet innehåller inte kunnat förverkligas genom brevet självt. Förverkligandet har endast kunnat ske genom en rad brev, vilkas utfärdande är förlagt till framtiden. I dispositio är tankegången annorlunda. Sammanhanget i brevet har genom denna korroboratio brutits. Förhållandet måste i själva verket innebära, att en annan korroboratio förutsatts från början. Fråga uppstår, om spår av denna ännu är att upptäcka i den föreliggande.

Taranger har i den edition han gett av unionsbrevet i Norges gamle Love anmärkt en rasur i korroboratio. Rasuren är överskriven. Den har tidigare inte indragits i diskussionen, texten inunder förblivit oläst. Men en läsning av denna text är möjlig. Den äldre och nuvarande texten ter sig som följer.

Äldre texten:

Til mere beuaring alle
thisse forscrefne stykke, at the
scule stadighe, faste oc wbry-
delicæ blifue ewinnelica met
Gutz hielp oc j alle mode oc
met alle article, som fore scref-
uet star, tha hafuom wii . . .

Nuvarande texten:

Til mere beuaring alle
thisse forscrefne stykke, at the
scule stadighe, faste oc wbry-
delicæ blifue ewinnelica met
Gutz hielp oc j alle mode oc
met alle article, som fore scref-
uet star, oc at breff sculæ
gifues wppaperkman scref-
ne, tw aff huart rike etc.,
tha hafuom wi etc. Scriptum
etc.

Den äldre textens senare uttraderade och överskrivna ord: »tha hafuom wii» . . . utgör inledningsorden till eftersatsen i korroboratio och återfinnes ordagrant längre ned i den ändrade nuvarande texten. Orden utesluter hela det mellanliggande partiets förekomst i den äldre texten. Detta mellanliggande parti innehåller stipulationen om de sex breven. Man har här det direkta beviset för att denna stipulation om breven inte är ursprunglig, utan att den äldre korroboratios eftersats i stället intagit platsen för denna stipulation. Hur denna eftersats ordrätt lytt i sin helhet, kan väl inte längre konstateras. Men tvivel kan inte råda, att den

äldre korroboratio, utan förbehåll som den är i försatsen, stipulerat en bevaring, genom vilkens utförande unionsbrevets innehåll kunnat för rikenas rådgivares och mäns del bringas till förverkligande. Detta är så mycket säkrare som unionsöverenskommelsen redan i brevets dispositio, föregripande korroboratio och besegling, säges vara fullbordad av dessa.

Av den äldre korroboratio i unionsbrevet, som här blivit framdragen, följer som korrelat, att den nuvarande dateringen inte kan vara ursprunglig på den plats, där den insatts i brevet — dateringen är skriven i obruten följd efter den nuvarande långa korroboratio, och dess plats kan inte i den äldre och yngre avfattningen ha varit densamma på pappret. Fråga uppstår, om den nu förefintliga dateringen: S:t Margaretas dag, den 20 juli, 1397, överhuvud är den ursprungliga.

Dispositios uttalande, att unionsöverenskommelsen var fullbordad, betyder oförtydligt: urkundsmässigt skriftfästad. Enligt samma dispositio ägde denna handling rum S:t Trinitatis söndag, den 17 juni. Unionsbrevet i dess ursprungliga avfattning har haft till uppgift att sedan det koncept, som det är, renskrivits och beseglats, för rikenas rådgivares och mäns del utgöra just denna urkundsmässiga skriftfästelse. Brevets ursprungliga datering måste under sådana omständigheter sammanfalla med dateringen i dispositio. Med andra ord, också den vara: S:t Trinitatis söndag.

Konung Eriks kröning till unionsmonark ägde bevisligen rum S:t Trinitatis söndag¹. Det ligger i sakens natur, att denna kröning måste ha stått i nära sammanhang med den överenskommelse, som reglerade konungens förhållande till de i unionen sammanslutna rikena. Riktigheten av överenskommelsens datering till S:t Trinitatis söndag i unionsbrevets dispositio får därav sin bekräftelse. Men fråga är alltid, om det nu föreliggande unionsbrevet är just det unionsbrev, som förelåg denna S:t Trinitatis söndag, inte eventuellt en senare redaktion.

¹ S. R. S. I, 46, 66. Jmf. nedan s. 214.

Något tvivel är här knappast möjligt. Unionsbrevets publikatio innehåller en iögonenfallande felskrivning: »høræ eller se eller høræ», dess narratio har dubbla subjekt, som utesluter varandra, en rent anakolutisk satsbildning av beskaffenhet att förvirra meningen. Felen förekommer i delar av brevet, som under alla omständigheter är att anse som ursprungliga. Det synes uteslutet, att dessa rena diktatfel orättade skulle förts över i en senare redaktion.

IV.

Materialet till en framställning av unionsmötet i Kalmar sommaren 1397 är endast ringa. Trots detta låter sig de olika länkarna i händelsekedjan urskilja.

Den första dag under mötet, vars historia avtecknar sig, är S:t Trinitatis söndag, den 17 juni. En bindande överenskommelse mellan konungamakten och de tre nordiska rikenas rådgivare och män skulle då åvägabringas. Organiskt och intimt förbunden med denna, skulle samtidigt konung Eriks kröning till unionsmonark äga rum. Genom bådadera, det ena ett komplement till det andra, var en ny statsrättslig grundval avsedd att läggas för förhållandena mellan de nordiska rikena.

Den överenskommelse, som avsågs, förelåg i utkast i det nu rekonstruerade ursprungliga konceptet till unionsbrevet.

Vad unionsbrevet i dess allmänna och väsentliga del siktade till var ingenting mindre än de tre rikenas oskiljaktiga förening »i en samdräkt och kärlek» under en och samma konung för beständigt. För att nå detta mål skulle Norge upphöra att vara arvrrike, Danmark och Sverige att vara valriken i samma mening som tidigare. Arv- och valrikesprinciperna skulle förenas. Gemensam konung skulle för framtiden väljas, men denne konung, så snart den föregående lämnade son eller söner efter sig, tagas bland dessa. I den inre förvaltningen och i rättsväsendet böjde man sig självfallet för det bestående — all annan ordning,

i strid som den varit mot tidens skarpt lokalt färgade förvaltnings- och rättsprinciper, låg helt utanför möjlighetens och det rimligas gräns. Unionsbrevet stipulerade här, att ingen lag eller rätt fick dragas ur det ena riket in i det andra: konungen och vart rike skulle bli vid sin lag och rätt. Det följer därav, att konungen skulle »styra och råda med sitt rike i Danmark om hus och fäste, lag och dom efter thy som där är lag och rätt och konung äger och bör att göra, så ock i Sverige och i Norge efter deras lag och rätt och konung där äger och bör att göra». Men vid lagarnas tillämpning — och här är en kärnpunkt — brytes riksgränserna, så snart det är fråga om de svåra brotten: den fredlöse skall vara fredlös över allt Norden. Gemensamheten mellan rikena fullföljes vidare inom försvaret inåt som utåt. Störtar örlog eller härsköld på något av rikena — med andra ord, vad man aldrig rätt uppfattat, i händelse av krig eller uppror — skall de andra två rikena på konungens eller hans ämbetsmäns bud komma det riket till hjälp och värja det. Och störtar örlog av utländsk här på alla rikena eller något av dem, skall tjänsteplikten inte längre vara begränsad till det egna landamäret; »envar skall den andre hjälpa och följa i vilket rike det nöd görs för den skuld, att alla tre rikena äre nu och varda skole under en konung och herre och bli som ett rike». Gemensamma bestämmelser skall i sammanhang därmed råda för de tre rikena ifråga om krigsfolkets underhåll och fourageringen, avlöning, skada och fångsel. Samtidigt fastlägges landsfreden rikena emellan som mellan de enskilde. Men gemensamheten mellan rikena går längre. De enskilda rikena skall upphöra att utrikespolitiskt vara tre enheter gentemot utlandet. Konungen och hans råd, »de då när äre stadde, ju några av vart riket», skall ha myndighet att dagtinga och sluta med främmande herrar och städer och deras sändebud »vad gudeligest och förståndigast och nyttigast är till vår herre konungens och desse tre rikens gagn».

Man har mången gång varit njugg vid värdesättningen av unionsbrevet från Kalmar; dagens politiska modevindar

har fått fälla utslaget vid bedömandet. Inspirerad av en tidsbunden stämning har man till och med bagatelliserat brevet innebörd till en förening, inom vilken någon egentlig samhörighet mellan rikena inte kunnat åstadkommas. Det synes, som om man därvid inte fullt klart fattat vad brevet ytterst avsåg. Fråga har aldrig varit om ett samman-
gjutande av de tre nordiska rikena till ett rike. Vad det gällde var en förening, en union mellan de tre rikena. Från denna utgångspunkt är varje bagatellisering utesluten. Bestämmelsernas utförande i detaljen var väl genomgående överlåtet på en kommande reglering och praxis. Bruket var sådant under medeltiden. Men alla de mellanstatliga områden, som överhuvud kunde komma ifråga vid en dåtida union, var indragna under bestämmelserna. I själva verket samlar brevet i fasta linjer hela summan av enhetssträvandena i trettonhundratalets Norden. Det skjuter därtill i mer än en punkt utöver dessa och avser inom områden som försvarsväsendet och utrikesstyrelsen en statsgemenskap, som man ännu inte finner förverkligad inom ramen av 1800-talets svensk-norska union. Ingenstädes släppes emellertid ankargrunden i realiteterna. En genial statsmannatanke, på en gång samlande, nyskapande och klokt behärskad, manifesterar sig i unionsbrevet.

Enheten mellan de tre rikena var i unionsbrevet starkt betonad. Mäktiga nationella och personliga särintressen var trängda i bakgrunden. Skulle det verkligen, då det kom till förhandling och beslut, lyckas att övervinna dessa?

Det saknas möjlighet att få en inblick i de förhandlingar, som på grundval av unionsbrevet har ägt rum i Kalmar. Men det beslut, som fattades, står klart. Brevet var uppsatt i fördragsform: å ena sidan konungen och drottningen, å den andra rikenas rådgivare och män. Fördraget skulle i det föreliggande exemplaret, efter dess utfärdande på pergament, ha beseglats av de senare. Rikenas rådgivare och män beseglade inte. Särintressena segrade. Dessa särintressen har, där de gick som längst, tydligen inte kunnat förenas med uppgivandet av det oinskränkta val-

riket i Danmark och Sverige, upprorsparagrafen, tjänstepliktsbestämmelsen utanför landamäret, organisationen av den gemensamma utrikesstyrelsen.

Den statsmannatanke, som fann sitt uttryck i unionsbrevet, hade sålunda avvisats. I detta sammanhang försiggick kröningen.

Unionsbrevet har ett upplysande meddelande om kröningen, tydligen inte en kröning, som redan verkställdt, utan en kröning betraktad som verkställd. Konung Erik blev, säges det här, S:t Trinitatis söndag »efter alla rikenas gode mäns samtycke och råd, både klerkers och lekmäns, krönt och i kunglig stol satt över desse tre konungarikerna med den värdighet, som både i andeliga och världsliga stycken en rätt krönt konung tillhör att besitta och vara över desse tre konungarikerna Danmark, Sverige och Norge». Uttalandet går i omskrivning igen i kröningsdokumentet av den 13 juli. Dess riktighet är därmed bekräftad.

Med den länk, som nu fogats i händelsekedjan, var i varje fall en högre enhet, omfattande alla de nordiska rikena, skapad. Konung Erik var bliven konung över dem alla tillsammans. Och denna högre enhet hade verkliggjorts genom en akt, som för samtidens hela uppfattning stod som uttrycket för den högsta sanktion: kröningen. Men enheten gick inte utöver den nykrönte konungens, konung Eriks egen livstid. Inga närmare gemensamma bestämmelser varken för denna tid eller framtiden var fixerade. Endast en spillra var räddad ur det skeppsbrott, som unionsöverenskommelsens avvisande innebar.

Det kan inte gärna tänkas annat än att den tid, som följde närmast den 17 juni, varit fylld av försök till sammanjämkning av de stridiga meningarna. Någon sammanjämkning kom inte till stånd. Men efter nära fyra veckors förlopp, den 13 juli, nådde man likväl fram till utfärdande av ett första förbindande dokument, kröningsdokumentet. Utfärdarna, till antalet sextiosju, var de tre rikenas samlade rådgivare och män. Dessa grupperade sig inte längre efter riken, utan under ett efter var och ens värdighet. Doku-

mentet kungjorde kröningen. Utfärdarna försäkrade å ena sidan unionskonungen om sin troskap i allt, som »oss bör vår rätte herre och krönte konung att göra», och beviljade å andra sidan drottning Margareta ansvarsfrihet för hennes förvaltning. Samtidigt och i direkt anslutning till troskapsförsäkringen uttalades om unionskonungen: »Och han göra mot oss alle som honom bör att göra».

Med detta dokument var kröningen och därmed unionen mellan Danmark, Sverige och Norge för konung Eriks livstid vederbörligen skriftfästad, konungen och drottningen i all allmänlighet tryggade gentemot rikenas rådgivare och män. Men som så ofta i den tidens troskapsförsäkringar var tryggheten inte ovillkorlig. Orden om konungens förpliktelser blottade den bakomliggande tanken på ett herskarfördrag och lät motståndsrättens tillämpning skymta, i händelse förpliktelserna sveks. Förpliktelserna nämndes inte. Samtidigt lämnades fortfarande varje reglering i enskildheterna av förhållandena mellan rikena åsido. Unionstanken hade fått endast ett mycket begränsat erkännande. Kröningsdokumentet fastnaglade dess nederlag. Den enhet i grupperingen av utfärdarna, som dokumentet visade, var i första hand en enhet gentemot konungamakten.

Man skulle tro, att med kröningsdokumentet händelserna i Kalmar nått sin avslutning. Detta blev inte fallet. Ännu en länk infogades i händelsekedjan.

En vecka förgick efter dokumentets utfärdande. När man skrev den 20 juli, slöt sig sjutton av rikenas rådgivare och män samman. De bildade en konfederation. De sjutton gick i breschen för att den ständiga unionen, trots allt, skulle genomföras och genomföras efter de linjer, som uppdragits i det redan förkastade unionsbrevet. De ändrade för ändamålet dettas ursprungliga korroboratio. Ändringen var den enda. Tio av de sjutton beseglade därefter; de beseglade själva konceptet till unionsöverenskommelsen. Men dessa tio liksom de sjutton erkände samtidigt i den ändrade korroboratio sin bristande kompetens att handla å det allmännas vägnar. De erkände, att nya brev, sex till antalet, var nödvändiga för att överens-

kommelsen skulle bli fulldragen och fullkomnad. De förband sig att åstadkomma utfärdandet av dessa brev. Konungen samt riksrådet och köpstäderna i vart och ett av de tre rikena skulle utfärda och besegla två brev. Avsikten kan endast ha varit en: de två kontrakterande parterna inom varje rike, konungamakten och rikets rådgivare och män, har skolat taga var och en sitt. Breven ställdes på framtiden.

Förhandlingarna om unionsöverenskommelsen i Kalmar hade brutit samman på unionsbrevet. De bröt samman på just det föreliggande ursprungliga konceptet till detta, det koncept, som överfört på pergament skulle beseglats av de tre rikenas rådgivare och män. Då dessa inte beseglade, är därmed i belysning av överenskommelsens innebörd sagt, vilka som stod bakom sammanbrottet. Men rikenas rådgivare och män har inte gått fram i fast slutet fylking. I sista ögonblicket har en minoritet skiljt sig ut från de andra. Sammanslutna i en konfederation, har de gjort unionsöverenskommelsens statsmannatanke till sin egen.

Man frågar sig: vem eller vilka stod bakom konfederationen?

Det är tidigare nämnt, att de svenskar, som är uppförda i unionsbrevets ändrade korroboratio, är till antalet sju. Det märkliga inträffar här, att samtliga dessa svenskar med undantag av två, ärkebiskop Henrik av Uppsala och riddaren Karl av Tofta, tillhörde kretsen av dem som tidigare slöt sig till Margareta: riddaren Algot Magnusson redan den 5 januari 1388, biskop Knut av Linköping, riddarna Sten Bengtsson, Ture Bengtsson och Erengisle Nilsson den 22 mars samma år¹. Förhållandet är redan framhävt av Georgii. Vidare: att av de svenskar, som samtidigt med de nämnda gav sig under Margareta, endast ännu en kan vid en viss tidpunkt visas ha varit närvarande i Kalmar: riddaren Arvid Bengtsson². Samtliga de fem svenskarna har beseglat.

Men lika märkliga som dessa iakttagelser är andra.

¹ Sv. trakt. II, 462, 458.

² Ovan s. 186.

Ärkebiskop Henrik av Uppsala tillhörde i likhet med biskop Knut notoriskt Margaretas säkra anhängare. Av de övriga andliga, som uppföres i unionsbrevets ändrade korroboratio, var ärkebiskop Jakob av Lund intimt förbunden med Margaretas politik¹, biskop Peder av Roskilde konung Eriks kansler², prosten Arent av Oslo det norska rikets kansler³. Samtliga med undantag av den senare har beseglat.

De iakttagelser, som här gjorts, torde leda till en bestämd slutsats.

Det har av en tidigare forskning blivit skarpt betonat, att unionen i Kalmar ytterst strandade på det motstånd den i sin föreliggande utformning skall ha mött hos drottning Margareta. Vidlyftiga utläggningar om hur mångenstädes artskilda unionsbrevets artiklar och drottningens handlingssätt före och efter mötet i Kalmar skall ha varit har fått ge beviset för detta. Men självfallet är en sådan bevisgrund utan beviskraft, så snart det gäller en politisk överenskommelse mellan förhandlande parter — situationen utan ett giltigt unionsbrev som fundamentallag måste alltid vara en helt annan än med detta. Endast unionsbrevet självt är i stånd att upplysa, var orsaken till sammanbrottet legat. Orsaken låg hos rikenas rådgivare och män. Det visar sig nu, att den mindre del av dessa, som i motsats till de andra gick in för unionen, de sjuttons konfederation, räknade män ur drottningens allra närmaste omgivning i Sverige som i Danmark och Norge; där var bland dem också den unge konungens kansler, obesträtt Margaretas främste rådgivare, och kanslern för Norges rike. Ingen annan än drottningen kan ha stått bakom konfederationen. Och därmed också bakom de politiska tankarna i unionsbrevet sommarén 1397.

Under dessa omständigheter blir det förklarligt, att det var drottningen, som mottog unionsbrevets beseglade kon-

¹ Yngre Brilioth, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414, s. 185 ff., 190.

² William Christensen, Dansk Statsforvaltning i det 15. Århundrede, 686.

³ Norges gamle Love II: 1 a, 46, 77.

cept till förvaring. Konceptet överlämnades till unionsmonarkens kansli.

Ett fulldragande vid lämpligt tillfälle av brevets innehåll genom de sex breven, ännu en länks infogande i händelsekedjan, har tydligen varit avsikten.

V.

Kalmarmötet resulterade i ett stort nederlag för drottning Margaretas unionspolitik. Skulle det syfte, för vilket konfederationen gått in: unionsöverenskommelsens utfärdande rike för rike i statsrättsligt bindande form, låta sig genomföras?

De närmaste åren förgick utan att något sådant skedde. År 1400 pågick förhandlingar om familjeförbindelser mellan de engelska och nordiska hoven. En rapportör insände detta år till London uppgifter om förhållandena i Norden. I själva kardinalpunkten, då fråga var om giftermål, heter det, att i Danmark och i Sverige konungamakten övergår till ny regent per electionem, genom val, i Norge per successionem, genom arv. Två år senare kom en engelsk ambassad till Danmark. I en rapport av den 2 november 1402 utgår denna från att Danmark och Sverige är valriken¹. Situationen var oförändrad. Och lika litet efter som före 1402 finner man åtgärder vidtagna för att bringa unionsbrevets beseglingsformel till verkställighet.

Det kan förmodas, att drottning Margareta, med det motstånd som mött, funnit nederlaget för sin unionspolitik irreparabelt. Obunden av vad som stod i unionsöverenskommelsen, har hon under det följande fört regeringen vidare efter delvis andra linjer. Rikenas rådgivare och män hade i Kalmar handlat ut från de egna skiljande särintressena. Drottningen handlade, starkt betonat, ut från den centrala enhet, till vilken hennes verk, trots allt, blivit fört: unionsmonarkien. Erik av Pommern på lika sätt.

¹ Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, II, 110 ff.; Royal and Historical Letters during the reign of Henry IV. Ed. by Hingeston, I, 119. Jmf. Styffe, II, LII, och Rydberg i Sv. trakt. II, 573 ff., samt i Handlingar etc. N. F. 11: 1, 22 ff.

Man skulle tro, att under dessa förhållanden unionsbrevets saga varit avslutad med mötet i Kalmar. Men brevets roll som politisk faktor var långt ifrån avslutad. Det egendomliga inträffade, att fram i Erik av Pommerns regeringstid uppfattningen av detta brev som statsrättslig urkund omvälvdes. Brevet togs fram. Det blev gjort bruk av det från två håll.

Den 11 september 1425 lät konung Erik taga ett vidisse av unionsbrevet. Vidisset är utfärdat av biskop Jens av Roskilde, beseglat av denne, biskop Jon av Oslo och greven av Eberstein, därtill av fyra riddare, tillkallade som vittnen, och försett med notarialvidimation. I de inledande orden omtalas, att det vidimerade brevet var på papper och att man vid undersökning funnit det oskadat och försett med tre autentiska och hela sigill, ärkebiskoparna Jacobs och Henriks samt riddaren Sten Bengtssons. De andra sigillen befanns däremot på grund av ålder och andra omständigheter dels bitvis, dels helt och hållet brutna och fördärvade. Samtliga sigill uppges anbragta i nedre randen av brevet¹.

Det är givet, att utfärdandet av ett vidisse som detta varit förbundet med bestämd avsikt. Rydberg har trott sig kunna konstatera denna. Föranledd av omständigheterna och i förlitande på samtidens glömska eller orediga hågkomst, menar han, har konung Erik på detta sätt försökt skaffa unionsbrevet en auktoritet, som gjorde det användbart för honom. Han skall för ändamålet själv ha låtit förstöra samtliga sigill med undantag av de tre; det skall därigenom ha blivit möjligt undgå att blotta, vilka som beseglat och att norrmännen — enligt Rydberg av kapital vikt — inte varit bland dessa. Avsikten har varit att använda det stadgande i unionsbrevet, däri skyldighet stipulerades för rikena att i krig bistå varandra. Krigiska förvecklingar med grevarna av Holstein hotade. »Visst är», slutar Rydberg, »att år 1426 trupper skickades från Sverige till Danmark för att delta i kriget mot holsteinarna»².

Vad här framställs är ren och skär konstruktion, en i

¹ Norges gamle Love II: 1 a, 36 f.

² Rydberg i Sv. trakt. II, 582 ff., och i Handlingar etc. N. F. 11: 1, 40 ff.

grunden otillåtlig och otillbörlig sådan. Beskyllningen mot konung Erik att ha låtit förstöra sigillan under unionsbrevet är lika utan bindande bevisföring som den avsikt som tillägges honom. Vad konung Erik avsett med vidisset är okänt. På sin höjd kan man förmoda, att han tänkt begagna det vid de underhandlingar, som i samma månad det togs fördes om en överenskommelse med greve Henrik av Holstein och hans bröder. Meningen har väl i så fall varit att visa dessa och medlarna, högmästarens av Preussen och hansestädernas sändebud, vilken samlad makt, som stod bakom den nordiske unionsmonarken i händelse av örlog och uppror. Någon användning av vidisset i detta syfte har emellertid då inte ägt rum. Dagen före dess utfärdande — vad man i Danmark inte kunde veta vid detta tillfälle — slöts överenskommelsen¹.

På helt annat och betydelsefullare sätt än 1425 kom unionsbrevet att spela en roll under de förvecklingar, som i senare hälften av 1430-talet ägde rum mellan konung Erik och Sverige. Hade det 1425 varit konungen, som velat göra bruk av brevet, blev det nu hans motståndare².

Den 16 augusti 1434 uppsade det svenska riksrådet konung Erik tjänst och troskap. Förhandlingar inleddes så gott som omedelbart mellan de stridande, och unionsbrevet kom att inrymmas en plats såväl i den preliminärtraktat, som avslöts i Halmstad den 3 maj 1435 mellan ombud från Danmark å konung Eriks vägnar och fullmäktige för Sverige, som i den avslutande traktaten, besegrad den 14 oktober i Stockholm av konungen och rikets råd och män i Sverige jämte medlare. Det heter i preliminärtraktaten, att »sammanbindelsebrevet, som rikena äro med sammanbundna, skall bliva vid sin fulla makt», och att brevet på nästa möte, vilket var avsett hållas redan den 29 juli, bör förekomma eller »fullkommeligt vidisse och instrument därav». I den avslutande traktaten: »Och skall denna dagtingan icke vara för-

¹ Diplomatarium Flensborgense I, 375 ff.

² För det följande jmf. de av Rydberg citerade källställena i Sv. trakt. II, 585, och i Handlingar etc. N. F. 11: 1, 46 ff.

bindelsebrevet, som rikena Sverige, Danmark och Norge äro med sammanbundne, eller något annat brev eller privilegia uppå båda sidor till hinders eller förfång, utan de skole bliva vid deras fulla makt. Och vart rike skall hava genast här ena utskrift under (o: eller) instrument av förskrevna förbindelsebrev, bliva skolande i vart rike».

Det visar sig av dessa stipulationer, att de fredsslutande 1435 — och detta i allmänna ordalag — förbehållit sig unionsbrevets orubbade bestånd, men att tillgång till den avskrift av brevet, om vilken man överenskom den 3 maj i Halmstad, ännu saknats vid fredsslutet i Stockholm den 14 oktober. Konung Erik har i det längsta hållit brevet tillbaka. Först efter en ny uppsägelse från svensk sida i januari 1436 kan det visas, att brevet kommit svenskarna till handa. Vid det stora förlikningsmöte i Kalmar, som tog sin början i juli detta år och varade ännu den 1 september, har de haft full kännedom om dess innehåll.

Kännedomen om detta innehåll blev omedelbart utnyttjad som plattform i det svenska riksrådets kamp mot konung Erik. Den gav en ny ankargrund i den upprörda sjön. När de svenska ombuden sommaren 1436 i Kalmar avgav sin förklaring om begreppet »inländsk» — endast åt inländske finge slott och län anförtros — citerade de brevet. Det heter bland annat: »Item i förbindelsebrevet står, att ingen rätt drages utav ett rike och i det andra, utan vart rike styres med sin lag och rätt, som konung bör i vart rike göra». Inför det danska riksrådet hävdade svenskarna i samma veva, att bägge riksråden lovat och i skrift förbundit sig att evärdeligen bliva tillsammans under en konung, varje rike dock med bibehållande av dess egen rätt. Det är belysande för hela situationen, att bådaddera därefter gick fram med gemensam front. »Vete vi», skriver det danska riksrådet till konung Erik, »intet bättre än att varje rike bliver vid sin rätt och att Eders nåde råder och regerar varl rike efter sin rätt och inte drager någon rätt ut ur det ena riket in i det andra». Anslutningen till unionsbrevet är ögonskenlig.

Unionsbrevet var en statsrättsligt ogiltig akt. Men känne-
domen härom höll inte längre tillbaka. Bland de tio, som
1397 beseglat, var även biskop Knut av Linköping. Han levde
ännu under förvecklingarna mellan konung Erik och hans
svenska undersåtar. Både under den ena och den andra
traktaten 1435 har han låtit hänga sitt sigill. Den aktuella
politikens syften gjorde det ogiltiga giltigt. Det enda man
medgav var, att unionsbrevet i den dagtingan, som avslöt
Kalmarmötet den 1 september 1436, inte uttryckligen om-
nämndes.

En gång erkänt som statsrättsligt giltigt, förblev unions-
brevet detta och förtfor att leva i statsmännens förhandlin-
gar och ligga bakom de förslag och traktater, som uppräta-
des. Förslaget till ny unionsordning av 1436 liksom trakta-
ten i Kalmar den 9 juli 1438 är i väsentliga delar modelle-
rade direkt på brevet. Från dessa gick inflytandet vidare.
Det möter i akter som Bergen- och Halmstadsföreningarna
1450 och i Kalmarrecessen 1483. Ännu 1520, då Christiern II
genomförde sitt arvkonungadöme i Sverige, tjänade brevet
som utgångspunkt.

Först med den nordiska unionens slutliga sammanbrott
var unionsbrevets politiska saga avslutad. En ny saga be-
gynte: dess saga inom forskningens värld.

Lauritz Weibull.